

LEVEN MET WATER NH

Advies Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit

Januari 2023

Omslag:

Panta Rhei Waddenzee, foto Lenny Oosterwijk.

Lenny Oosterwijk is fotograaf gefascineerd door de beweging in het water en maakt daar prachtige, vaak meer abstracte foto's van (www.lennoosterwijk.nl).

Tijdens corona werkte ik als Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit noodgedwongen vanuit huis. Bij Teams-vergaderingen was stevast op de achtergrond een deel van deze foto zichtbaar, maar nooit in zijn totaliteit. Bij deze!

Vooraf

Het klimaat verandert, sneller en ingrijpender dan gedacht. Meer dan enig andere provincie is Noord-Holland kwetsbaar voor de gevolgen van de klimaatverandering. Noord-Holland wordt aan drie zijden door water omgeven, ligt voor 80% op of onder zeeniveau en bestaat voor 80% uit zettingsgevoelige gronden. Terwijl de zeespiegel stijgt, daalt in grote delen van de provincie de bodem, met alle gevolgen van dien. Noord-Holland is voor haar zoetwater sterk afhankelijk van de aanvoer door de Rijn. Nu deze steeds minder door smeltwater wordt gevoed zijn we in voorjaar en zomer niet langer zeker van de aanvoer van grote hoeveelheden water.

Met de klimaatverandering veranderen de condities waaronder we in Noord-Holland met het water kunnen leven. Dat noopt tot een opnieuw nadenken over hoe we ons ook op termijn tegen het water willen beschermen, we wateroverlast kunnen beperken, het beschikbare zoetwater in gaan zetten en de waterkwaliteit bewaken.

Een verstandige omgang met water wordt – nog meer dan thans – een cruciale factor in de kwaliteit van de leefomgeving. De wateropgave moet in de volle breedte hoog op de bestuurlijke agenda.

Met het oog op de aankomende verkiezingen voor de Provinciale Staten en de Waterschappen breng ik – als Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit Noord-Holland – juist nu dit advies 'Leven met Water NH' uit.

Een verantwoorde omgang met water vergt een goed samenspel tussen Provincie, Rijk en Waterschappen. Daarom richt ik mij met dit advies niet alleen tot mijn meest directe opdrachtgever, het college van Gedeputeerde Staten NH, maar ook tot RWS en de Waterschappen.

Na de verkiezingen volgt de periode waarin nieuwe coalitieakkoorden worden gesmeed. Dat is een eerste moment om de wateropgave stevig op de agenda te zetten.

De komende vier jaar moeten belangrijke besluiten worden genomen over hoe we op termijn de waterveiligheid denken te organiseren, over hoe we het beschikbare zoet water zo optimaal mogelijk kunnen aanwenden, over hoe we de drinkwatervoorziening veiligstellen, over hoe we de aan het water verbonden biodiversiteit zo goed mogelijk kunnen veiligstellen etc.

We zullen ons leven steeds meer aan moeten passen aan het water. Daarbij komen we voor lastige keuzen te staan; mogelijk kunnen we niet langer heel Noord-Holland die bescherming tegen hoogwater bieden die we nu gewend zijn, mogelijk moeten we vaker perioden van wateroverlast accepteren, mogelijk zal niet langer altijd en overal voldoende water beschikbaar zijn om alles en iedereen van water te kunnen voorzien.

Dat aanpassen van het leven aan het water is naast een ruimtelijke opgave ook een maatschappelijke opgave. We moeten ons van een waterverslaafde samenleving ontwikkelen tot een waterbewuste samenleving en accepteren dat de grenzen van het natuurlijk systeem zich niet eindeloos met technische ingrepen laten oprekken. We moeten leren weer meer met dat natuurlijk systeem samen te werken.

Klimaatverandering is een gestaag maar onverbiddelijk voortschrijdend proces, het is een crisis in slow-motion. Maar het is een misvatting te denken dat we daarmee nog wel tijd hebben om ons tegen de gevolgen van de klimaatverandering te wapenen. De tijd dringt! Een deel van de maatregelen duldt geen verder uitstel en voor andere maatregelen geldt dat alleen een breed gedeelde lange termijnvisie het mogelijk maakt deze in aanstaande gebiedsontwikkelingen te incorporeren.

Alleen door tijdig voor te sorteren op de veranderende condities kunnen we voorkomen dat water – na stikstof, energie en woningbouw – het volgend hoofdpijndossier wordt.

Steven Slabbers
Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit
15 januari 2023

De PARK adviseert het college van GS over de grote ontwikkelingen die de ruimtelijke kwaliteit van Noord-Holland raken. De PARK is onafhankelijk, plaatst de ontwikkelingen in een langetermijnperspectief en adviseert van daaruit agenderend. Als 'critical friend' zet de PARK aan tot 'verscherpt nadenken'.

Dit advies is gedestilleerd uit de breder opgezette PARK-publicatie 'Leven met Water NH' (januari 2023). Het vat de hoofdpunten uit deze publicatie samen.

1. Inleiding

Leven in de delta vergt regie op de omgang met het water

Wonen en werken in Noord-Holland is leven in de delta, daar waar het land en het water, het zoet en het zout, de klei en het zand samenkomen.

Delta's zijn de beste plekken ter wereld om te leven, onder voorwaarde dat je weet om te gaan met het water, dat je weet hoe je mét dat water kunt leven. Daarbij gaat het over meer dan hoe je in een dergelijk dynamisch systeem droge voeten houdt.

Dan gaat het ook om hoe je het beschikbare zoete water zo slim mogelijk benut, hoe je de verzilting tegengaat, hoe je met het grondgebruik optimaal inspeelt op bodem en water etc. Leven in de delta, en daarmee leven in Noord-Holland, vergt regie. Een breed gedragen visie op de omgang met het water is daarbij onontbeerlijk.

Tijdig voorsorteren op veranderende condities

Dat geldt eens te meer nu de effecten van de klimaatverandering steeds pregnanter worden. Zeespiegelstijging, opdringende verzilting, hogere temperaturen, veranderende neerslagverdeling en een veranderend rivierregime dwingen ons tot een andere omgang met bodem en water. In de keuzen die we vandaag maken moeten we al rekening houden met die effecten op de lange termijn, moeten we voorsorteren op veranderende condities. We moeten niet alleen de problemen van vandaag oplossen maar ook de problemen van morgen voor willen zijn.

Conditie veranderen snel en ingrijpend

Met de klimaatverandering veranderen de toekomstige condities snel en ingrijpend.

- Het wordt gemiddeld warmer, waardoor meer verdamping plaatsvindt, het water warmer wordt en steden meer gevoelig zijn voor hittestress. Anno 2023 is het aantal extreem warme dagen al sterker toegenomen dan waar de meest extreme scenario's van uitgingen.

- De zeespiegel stijgt door, hoeveel precies weten we niet, maar wel dat dit op kan lopen tot 2 meter in 2100 en 5 meter in 2150 en dat deze in de tijd versnelt waardoor we ons ook steeds sneller aan de nieuwe situatie moeten aanpassen.
- Met de hogere zeespiegel treedt de zoutindringing dieper landinwaarts.
- De neerslagverdeling verandert, het jaarlijks neerslagoverschot neemt een weinig toe, er zullen vaker perioden zijn waarbij in korte tijd extreem veel neerslag valt, maar ook zullen langere aaneengesloten perioden waarin weinig of geen neerslag meer frequent voorkomen.
- Noord-Holland kan minder rekenen op de inlaat van zoetwater vanuit IJsselmeer, Markermeer en Lek.
- Door verdroging daalt de bodem, het meest in de veengebieden, maar ook in de kleipolders, waardoor ze zowel kwetsbaarder worden voor overstroming als voor verzilting.
- De Rijn verandert van een door smeltwater gevoede rivier naar een door neerslag gevoede rivier waardoor in de zomer de aanvoer van grote hoeveelheden zoetwater niet langer vanzelfsprekend is.

Alles wijst erop dat de omstandigheden dermate veranderen dat het naar de toekomst steeds moeilijker, zo niet onmogelijk, wordt de watercondities naar onze hand te zetten. We zullen het water nog maar beperkt aan kunnen passen aan het leven en moeten in toenemende mate ons leven in de delta aanpassen aan het water.

Pittige opgave

Dat voorsorteren op veranderende condities is een pittige opgave.

Deels omdat we om moeten leren gaan met omstandigheden die we niet gewoon zijn, waarbij we keuzen moeten maken waar we niet eerder voor hebben gestaan. Denk aan de vraag voor welk grondgebruik we het beschikbare zoet water gaan inzetten. Voorheen was die vraag niet aan de orde, er was immers voor alles en iedereen zoet water genoeg. Dat is nu al niet meer altijd het geval en zal naar de toekomst steeds minder het geval zijn. Zo moeten ook keuzen gemaakt worden ten aanzien van de waterveiligheid, het beperken van wateroverlast, het grondgebruik, de toekomst van de veengebieden etc.

Deels ook omdat zoveel partijen vanuit verschillende belangen en verantwoordelijkheden bij het water betrokken zijn. Rijk, provincie, waterschappen, gemeenten, grondgebruikers en consumenten hebben allemaal 'iets' met water en vinden daar wat van. Vaak focussen zij daarbij op een specifiek vraagstuk (bodemdaling, waterberging, zeespiegelstijging, verzilting) terwijl in werkelijkheid die vraagstukken nauw met elkaar verbonden zijn. Een verstandige omgang met het water vereist een gemeenschappelijk beeld van wat die omgang zou moeten zijn en

een daarvan afgeleide governance. Dat gemeenschappelijk beeld is echter nog ver weg. Partijen werken nog te veel vanuit hun eigen werkelijkheid aan wat vanuit die werkelijkheid de beste oplossing is.

Deels ook omdat Noord-Holland geen gesloten, op zichzelf staand systeem is. Het watersysteem van Noord-Holland wordt grotendeels gevoed door de Rijn waarvan het water via de IJssel het IJsselmeer instroomt. Inlaat van zoetwater vanuit het IJsselmeer is voor het noordelijk deel van Noord-Holland essentieel, maar is even zo goed van belang voor Flevoland, Overijssel, Groningen, Friesland en delen van Utrecht en Drenthe. De mate waarin Noord-Holland het IJsselmeerwater kan inzetten wordt mede bepaald door hoe die provincies met dat water omgaan, zoals dat omgekeerd ook geldt. In het zuidelijk deel van Noord-Holland, dat via de Lek van de Rijn afhankelijk is, delen de Noord-Hollandse waterschappen het water met de Zuid-Hollandse waterschappen.

Die afhankelijkheid reikt zelfs tot ver over de landsgrenzen. Wanneer de gletsjers in de Zwitserse Alpen zijn weggesmolten of de Rijn in Duitsland droogvalt dan werkt dat onmiddellijk door in de waterbeschikbaarheid in Noord-Holland. Die afhankelijkheid geldt ook omgekeerd, wanneer de wadplaten in de Waddenzee bij laag water niet meer droogvallen dan werkt dat direct door in de halfjaarlijkse vogeltrek van noord naar zuid en daarmee in het mondiale ecoysteem.

Stapsgewijs naar een waterbestendig en klimaatrobuust Noord-Holland
De klimaatverandering ontvouwt zich continu en geleidelijk. De aanpak van de klimaatverandering schreeuwt op onderdelen om een acute aanpak. De wateroverlast tijdens en na de clusterbuien van 2021, de droogte van de zomer 2022 en de voortschrijdende verzilting laten zien dat veel van de wateropgaven onmiddellijk aanpak behoeven.

Tegelijkertijd biedt die geleidelijkheid op onderdelen ook ruimte voor een stapsgewijze benadering, waarbij kan worden aangesloten op lopende en komende gebiedsontwikkelingen. Noord-Holland is een 'perpetuum mobile', voortdurend in beweging. Die dynamiek gaat Noord-Holland helpen bij het waterbestendig en klimaatrobuust inrichten van de provincie wanneer iedere gebiedsontwikkeling tevens wordt ingezet om een volgende stappen te zetten in de richting van een waterbestendig en klimaatrobuust Noord-Holland.

Het 'continue en geleidelijke' karakter van de klimaatverandering brengt een dimensie in de tijd waar we weinig ervaring mee hebben. We zijn gewoon plannen te maken met een einddatum, plannen die binnen een afzienbare tijd gerealiseerd moeten zijn. Klimaatverandering vraagt om meer adaptieve planvorming. Een aantal maatregelen – als het tegengaan van de bodemdaling, het creëren van meer ruimte om water te

bergen – duldt geen uitstel. Daarentegen geldt voor veel maatregelen dat ze nu nog niet hoeven te worden genomen, maar dat Noord-Holland voorbereid moet zijn dat ze op een gegeven moment wel genomen moeten worden.

Inzicht in de maatregelen die op enig moment in de toekomst genomen moeten worden om water te keren, bergen of winnen maakt het in het heden mogelijk daar met de ruimtelijke ordening op te anticiperen en de daartoe benodigde ruimte te reserveren. Ook daarin schuilt een deel van de urgentie!

De tovenaar en de profeet moeten samen aan de bak

In zijn boek 'De tovenaar en de profeet' (2020) zet de Amerikaanse wetenschapsjournalist Charles Mann twee benaderingen ten aanzien van de omgang met onze planeet naast elkaar.

De profeet waarschuwt dat we tegen de grenzen van het systeem aanlopen en dat alleen een radicale koerswijziging ons voor verder onheil kan behoeden. Zijn boodschap is dat we ons gedrag en de wijze waarop wij de ruimte gebruiken moeten afstemmen op het natuurlijk systeem, dat we met ons handelen moeten meebewegen met het systeem in plaats van dat systeem telkenmale naar onze hand te zetten. De tovenaar gelooft in de technologie. Hij vertrouwt erop dat met technologische innovaties de grenzen van het systeem verder kunnen worden opgerekt.

De afgelopen 2000 jaar heeft de tovenaar de overhand gekregen. Nu zien we, mogelijk in reactie daarop, een versterkte belangstelling voor de boodschap van de profeet. Om het watersysteem veerkrachtiger te maken zullen we weer meer van het natuurlijk systeem gebruik moeten maken. Maar het is een illusie te denken dat die profeet het voortaan wel alleen kan. We hebben beiden nodig. Wie eenmaal in het natuurlijk systeem heeft ingegrepen heeft zich veroordeeld tot een voortdurend sleutelen aan dat systeem. In Noord-Holland kan de profeet niet meer zonder de tovenaar, waarbij de balans tussen beiden per situatie zal verschillen.

2. Advies

1. **Ontwikkel een lange termijnvisie op waterveiligheid en wateroverlast als onderlegger voor ruimtelijke ordening**

Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) heeft verschillende scenario's ten aanzien van de verwachte zeespiegelstijging en de snelheid waarin deze zich voltrekt ontwikkeld. De meest recente IPCC-rapporten kunnen een zeespiegelstijging van 2 meter in 2100 en zelfs 5 meter in 2150 niet uitsluiten.

In het debat gaat het in de regel over dit soort van getallen, over het aantal meters waarmee de zeespiegel stijgt. De mate waarin de zeespiegel stijgt is echter slechts één kant van het probleem. Het probleem zit hem ook in het gegeven dat de zeespiegelstijging versnelt. De vraag is of we met technische ingrepen de accelererende zeespiegelstijging bij kunnen houden en of we dat als samenleving ook financieel en mentaal kunnen opbrengen.

Ongeacht het scenario vindt de grootste stijging plaats tussen 2050 en 2100. Dat maakt dat er in die periode waarschijnlijk wederom ruimte nodig zal zijn om de negatieve effecten van de zeespiegelstijging tegen te gaan.

Specialisten van Deltares en TU-Delft claimen dat we – met de nodige technische aanpassingen – een zeespiegelstijging van 2 meter en meer kunnen pareren. Dat betekent dat we in Noord-Holland ook in 2100 veilig kunnen wonen, werken en recreëren. Zeker is dat de situatie naarmate de tijd vordert lastiger wordt en deze continu aanvullende maatregelen zal vergen.

De vraag is hoe lang we in Noord-Holland kunnen volharden in het optimaal beschermen van vrijwel het gehele grondgebied. De mate van zeespiegelstijging en de versnelling die daarin wordt verwacht maken dat er een moment komt dat we over moeten stappen naar een sterkere differentiatie, waarbij aan grotere gebieden dan thans een hoger risicoprofiel wordt toegekend. Met het vaker voorkomen van clusterbuien moeten we ook onze rigide angst voor elke vorm van wateroverlast van ons af gaan werpen. In bepaalde gebieden zullen we onder extreme omstandigheden een zekere mate van wateroverlast moeten tolereren.

Het moment waarop we over moeten stappen naar een meer gedifferentieerde veiligheidsnormering is afhankelijk van de snelheid waarmee de zeespiegelstijging zich voltrekt en van aanvullende strategieën die in de toekomst mogelijk nog worden ingezet, als de ontwikkeling van een tweede kustlijn. Mogelijk ligt dat moment nog geruime tijd voor ons, maar de keuzen die we vandaag in de ruimtelijke ordening maken werken lang door.

Vrijwel alles wat we vandaag in Noord-Holland aan woningen of bedrijventerreinen bouwen of aan infrastructuur aanleggen zal over honderd jaar – wellicht in een andere gedaante – nog altijd aanwezig zijn. Dat maakt dat alles wat we nu ontwikkelen niet alleen moet zijn afgestemd op de huidige condities, maar ook op de condities zoals die op de lange termijn gelden. Het is zaak de ruimtelijke ordening en het daaruit volgend investeringsprogramma tijdig af te stemmen op de veiligheidsstrategie van de toekomst.

Omdat de klimaatverandering het meest extreme scenario lijkt te volgen of deze zelfs overtreft moeten Provincie, Rijk en Waterschappen nu al de mogelijkheden van een meer gedifferentieerde veiligheidsbenadering verkennen opdat zij met het RO-beleid op de toekomstige veiligheidsstrategie kunnen anticiperen.

Onderzoek of op termijn een meer gedifferentieerde normering een alternatief kan zijn voor de huidige situatie waarbij nagenoeg alle landgebieden binnen de provincie een 'top' bescherming tegen overstroming kennen. Daarbij is onderscheid tussen:

- Gebieden die vanuit de intensieve bewoning, de kapitaalsintensieve inrichting en/of de aanwezigheid van cruciale functies ten alle tijden optimaal tegen overstroming worden beschermd. In deze gebieden wordt de huidige hoge normering gehandhaafd en worden de keringen daarop gedimensioneerd.
- Een tussen categorie van gebieden die vanuit andere overwegingen, bijvoorbeeld de strategische voedselvoorziening, worden veiliggesteld, maar waar naar een lagere normering wordt toegewerkt.
- Gebieden waar het economisch en maatschappelijk risico beperkt zijn en waar een lagere normering kan volstaan.

In alle drie de categorieën wordt de gebiedsontwikkeling gebaseerd op de beginselen van meerlaagse veiligheid, waarbij het accent voor de tweede en derde categorie verschuift naar inrichtingsmaatregelen en evacuatie.

Differentiatie in veiligheidsnormering kan in de toekomst alleen in praktijk worden gebracht wanneer Noord-Holland daar nu al met haar ruimtelijke ordening op gaat anticiperen. Kapitaalsintensieve ontwikkelingen en cruciale functies worden uitsluitend in gebieden van de eerste categorie gesitueerd. Wonen en werken kunnen ook in de tweede categorie worden gesitueerd, onder voorwaarde van een adaptieve ontwikkeling. Onder uitzonderlijke omstandigheden kunnen deze gebieden onderstromen, mits woon- en werkgebieden droog en bereikbaar blijven en het risico op economische schade bij de grondgebruikers vooraf helder in beeld is gebracht. In de derde categorie wordt ingezet op extensivering van het ruimtegebruik. Mogelijk kan hier op grote schaal nieuwe natuur worden ontwikkeld als compensatie van natuurgebieden die elders door verdrinking, peilverhoging of verdroging teloor zijn gegaan (Waddengebied, IJsselmeer, veenweiden).

2. Stop de bodemdaling

De onder 1 genoemde getallen ten aanzien van de zeespiegelstijging betreffen de 'absolute' zeespiegelstijging, het aantal meters dat de zee stijgt ten opzichte van de huidige zeespiegel.

Voor een provincie die aan drie zijden door water wordt omgeven en voor 80% op of onder zeeniveau ligt zijn dat belangwekkende cijfers.

Voor Noord-Holland dat overwegend uit zettingsgevoelige bodems (veen en klei) bestaat is de relatieve zeespiegelstijging – het aantal meters waarmee de zeespiegel ten opzichte van de bodem stijgt – nog relevanter. Terwijl de zeespiegel stijgt daalt de bodem. Het is de optelsom van zeespiegelstijging en bodemdaling die de situatie in Noord-Holland zo complex maakt.

In onze zorgen om de absolute zeespiegelstijging lijken we onvoldoende te beseffen dat op dit moment de bodem sneller daalt dan dat de zeespiegel stijgt.

Als provincie kun je weinig aan de zeespiegelstijging doen, je kunt er op reageren maar niet op acteren. Dat ligt echter anders voor de bodemdaling, daar kun je als provincie, samen met waterschappen en grondgebruikers, actief op acteren om deze te keren of tenminste sterk te vertragen.

We moeten Noord-Holland niet alleen voorbereiden op leven onder de condities van een hogere waterspiegel, maar ook actief – en onmiddellijk – de verdere bodemdaling in de veen- en kleigebieden tegengaan. Het tegengaan van de bodemdaling duldt

vanuit de waterveiligheid geen verder uitstel. Dit opent ook ten aanzien van een aantal andere grote opgaven waar Noord-Holland voor staat – denk aan de transitie van de landbouw, herstel bodemkwaliteit en herstel biodiversiteit – andere perspectieven.

3. Reconstrueer het watersysteem

Noord-Holland staat voor de opgave het watersysteem meer robuust te maken. Alleen door meer speling in het systeem aan te brengen zal Noord-Holland naar de toekomst beter in staat zijn uitzonderlijke situaties op te vangen.

Ook in Noord-Holland is door de eeuwen heen continu aan het watersysteem gesleuteld. Telkenmale is het systeem aangepast aan de dan geldende wensen en/of technische en financiële mogelijkheden. Systemen zijn samengevoegd of juist ontkoppeld, scheidingen zijn aangebracht en nieuwe verbindingen tot stand gebracht, aan- en afvoeren zijn verlegd, stroomrichtingen omgekeerd.

Al deze aanpassingen tezamen hebben geleid tot een systeem dat zo complex is dat het zich nauwelijks meer laat bevatten; het is tot een welhaast onontwarbare kluwen geworden.

In weerwil van al deze aanpassingen zien we hoe het systeem nu tegen de grenzen van zijn bereik loopt, er is geen of nauwelijks meer speling in het systeem aanwezig. Waar mogelijk worden lokale aanpassingen gedaan die voor de komende tijd wat meer ruimte moeten creëren, maar deze technische oplossingen zitten veelal in de sfeer van 'pleisters plakken'. Het gebrek aan speling wordt deels opgevangen door een intensieve monitoring, waarmee we de grenzen van het systeem nog net wat weten op te rekken. Zodra de weermodellen een piekbui aan zien komen worden de pompen aangezet om ruimte in het systeem vrij te maken. Maar ook aan dat oprekken van het systeem, het benutten van de laatste speelruimte, zit een grens. De rek is eruit, terwijl de klimaatverandering schreeuwt om meer ruimte om water te bergen en vast te houden.

Noord-Holland staat voor de opgave de knoop te ontwarren, het watersysteem weer begrijpelijk te maken en zodanig te reconstrueren dat er opnieuw ruimte in het systeem ontstaat om extreme omstandigheden – zowel waar het een tekort als een teveel aan water betreft – op te kunnen vangen. Door het systeem als geheel meer robuust te maken wordt voor langere tijd weer speling in het systeem gebracht.

Aandachtspunten bij de reconstructie

Bij de reconstructie van het watersysteem moeten de grotere ingrepen, die van

bovenregionale betekenis zijn, in verband worden gebracht met kleinere ingrepen op lokaal niveau. Daarbij vraagt het landelijk gebied een andere benadering dan het stedelijk gebied.

Op bovenregionaal niveau kan herstel van de 'tussenboezems' soelaas bieden. In het verleden kende het watersysteem van Noord-Holland tal van tussenboezems die ten tijde van wateroverschot de waterberging verruimden en in perioden van droogte water aan de polder konden naleveren. Veel van deze tussenboezems zijn bij ruilverkavelingen en landinrichtingswerken verdwenen.

Herstel van de tussenboezem kan een interventie op de schaal van het watersysteem zijn, die zowel bijdraagt aan versterking van het waterbergend vermogen als aan het voorkomen van droogte.

Naast de ontwikkeling van 'tussenboezems' is de inrichting van noodbergingsgebieden – minder schadegevoelige gebieden waar in extreme situaties het overtollig water naar kan worden afgeleid en worden vastgehouden – noodzakelijk. Essentieel is dat het overtollige water deze gebieden snel kan bereiken, omdat het zich anders alsnog ophoopt in de gebieden die je wilt ontlasten.

In het landelijk gebied zijn bij ruilverkavelingen en herinrichtingen vaarpolders omgezet in rijpolders en ook elders zijn op grote schaal sloten, greppels en moerasmeertjes gedempt. Daarmee is het watersysteem op kavel- en perceelsniveau grover geworden, zijn de haarvaten van het systeem verloren gegaan. Het terugbrengen van sloten, greppels en meertjes is een eerste stap in het versterken van het waterbergend vermogen op locatie.

Voorkomen moet worden dat de steden hun waterproblemen op het landelijk gebied afwentelen. Steden moeten dusdanig zijn ingericht dat zij vanuit het waterbeheer zo veel mogelijk hun eigen broek kunnen ophouden. Dat kan enerzijds door het bestaand stedelijk gebied te vergroenen en meer ruimte voor waterberging, zowel bovengronds als ondergronds, te creëren en anderzijds door er nauwlettend op toe te zien dat nieuwe stedelijke gebieden klimaatrobust worden ingericht. Stedelijke uitleggebieden die nu worden ontwikkeld moeten zijn gebaseerd op de condities zoals die in 2100 zullen gelden. Geef bij de ontwikkeling harde randvoorwaarden vanuit bodem en water mee. Het gaat daarbij om de hoeveelheid oppervlaktewater dat moet worden gerealiseerd, om de afstemming van de vloerpeilen op de hoogte die het waterpeil onder extreme omstandigheden kan bereiken, om het integreren van maatregelen waarmee de waterberging periodiek substantieel kan worden verruimd, als het opnemen van 'stedelijke uiterwaarden' en 'waterpleinen' in het plan.

Ook bij navolging van bovenstaande aanbevelingen zullen steden niet altijd bij machte zijn de hoeveelheden neerslag die bij een clusterbui neerdalen in het stedelijk gebied zelf op te vangen.

Ontwikkel daarom op de overgang van stad naar land klimaatparken die ruimte bieden aan opvang en berging van overtollig water vanuit de stad, natuurontwikkeling, stadslandbouw en recreatie. Daarmee bieden zij de stad extra ruimte voor waterberging in tijden van hevige neerslag en buiten die perioden een aantrekkelijk en veelzijdig uitloopgebied waar de stedeling in de hete zomermaanden verkoeling vindt.

4. Zet sterker in op water vasthouden

Noord-Holland is jaarlijks gezegend met een klein wateroverschot aan hemelwater, een overschot dat met de klimaatverandering zelfs nog wat toeneemt. Tegenover dit toenemend jaarlijks wateroverschot staat echter dat het watertekort in de zomermaanden snel oploopt.

Was 'vroeger' in de zomermaanden een gemiddeld tekort van 100 mm normaal, in de recente droge zomers is dit tekort al opgelopen tot 220 mm.

De tijdspanne tussen perioden met een overschot aan water en de perioden met een watertekort is dusdanig kort dat het mogelijk moet zijn deze te overbruggen. De inzet is daar echter nog onvoldoende op gericht. Vreemd genoeg kiezen we er tot op de dag van vandaag voor om in tijden van wateroverschot dat schone hemelwater zo snel mogelijk naar zee af te voeren. Daarmee zijn we water kwijt dat we een korte tijd later zo hard nodig hebben.

De voorgestane reconstructie van het watersysteem moet er mede op zijn gericht dat het in natte perioden het surplus aan water kan bergen en vasthouden zodat dit ten tijde van droogte kan worden benut om tuinen, stedelijke groengebieden en gewassen te bewateren of industrieën van koelwater te voorzien.

We moeten in en nabij de steden en in het landelijk gebied het waterbergend vermogen versterken.

In de stad kan dat door de aanleg van groene daken die het water vasthouden, door het afkoppelen van hemelwatervoeren en de opvang van water in wadi's en in ondergrondse bergingsbassins, door het toevoegen van water aan de openbare ruimte waarbij het peil kan worden opgezet.

In het landelijk gebied kan dat door het herstel van de oorspronkelijke fijnmazigheid van het waterstelsel, de 'haarvaten' van het watersysteem, door herstel van de sloten- en greppelstructuur. In stad en land en in de overgangszone door de aanleg

van klimaatbuffers waarin het water wordt vastgehouden en waaruit in perioden van droogte kan worden geput.

Bij de berging van water gaat het niet alleen om de opslag in open water of gesloten bergingsbassins, maar ook om de opslag in de ondergrond. Door intensief grondgebruik en inzet van steeds zwaardere machines hebben veel bodems hun oorspronkelijke sponswerking verloren. Zet sterker in op het herstel van de natuurlijke sponswerking van bodems.

Met een daarop afgestemd bodembeheer kunnen weer bodems worden ontwikkeld met een goede vocht- en zuurstofhuishouding, een hoog stofgehalte, een goede infiltratiecapaciteit en een gezond bodemleven waardoor zij beter in staat zijn water op te nemen.

Wees de droogte voor

De klimaatverandering noopt tot een peilbeheer gebaseerd op 'het nieuwe normaal', waarbij de zomers steeds droger worden en de droogteperiode steeds eerder intreedt. Nu wordt het waterpeil al vroeg in het voorjaar omlaag gebracht opdat de boeren vroeg met de machines het land op kunnen. Daarmee neemt de natuurlijke watervoorraad af, waardoor deze gebieden eerder met een watertekort kampen. Houd in het voorjaar het hoge winterpeil langer aan. Tegenover het nadeel dat men dan pas later met zware machines het land op kan staat het voordeel dat het gewas – en de natuur – in de zomer minder last van droogte zal ondervinden.

5. Reserveer nu ruimte om later maatregelen te kunnen nemen

In het verleden maakte de technische ontwikkeling het mogelijk het water steeds minder ruimte te geven. De kaart van Noord-Holland 1575 laat zien dat in die tijd ongeveer 25% van het land achter de duinen uit water bestond. Nadien zijn meren drooggemaakt, sloten gedempt en greppels dichtgeschoven. Het verhard oppervlak is enorm toegenomen terwijl het oppervlak aan water continu is afgenomen.

De klimaatverandering brengt hierin een keerpunt. We kunnen niet straffeloos doorgaan met het verharden, verstenen, verglazen en verdozen van ons buitengebied. We moeten het water ergens laten en dat water moet ergens heen kunnen.

Richting 2100 is – direct of indirect – meer ruimte nodig voor het bergen en vasthouden van water, voor het versterken van keringen of het winnen van drinkwater.

Ruimte voor water bergen en vasthouden

Naar de toekomst zal voor het bergen en vasthouden van het water meer ruimte nodig zijn. Hoeveel meer hangt af van het gebied. Experts hebben berekend dat tot 2050 boven de bestaande capaciteit gemiddeld 5% van het buitengebied nodig zal zijn voor

de opvang en berging van extra neerslag en nog eens 5% voor de toename tussen 2050 en 2100.

Ruimte voor versterken keringen

De verwachting is dat de zeespiegelstijging tussen 2050 en 2100 versnelt. Mogelijk dat in die periode ook het peil op het IJsselmeer wordt verhoogd. Dat zal wederom nopen tot versterking van zee- en waterkeringen. Om te voorkomen dat in de tussentijd andere functies beslag hebben gelegd op de daartoe benodigde ruimte moeten nu al reserveringen ten behoeve van toekomstige versterkingen van dijken en zeeweringen in het ruimtelijk beleid worden opgenomen.

Ruimte voor drinkwaterwinning

Door verdroging, verzilting en vervuiling van drinkwaterbronnen loopt ook het drinkwatersysteem tegen zijn grenzen, terwijl de watervraag door een toenemende bevolking en een groeiende economie toeneemt. Om aan hun wettelijke plicht te voldoen moeten drinkwaterbedrijven meer water produceren. Dat betekent dat inname, zuivering en distributie van water moeten worden opgeschaald.

Naar de toekomst zijn nieuwe winlocaties nodig en/of moeten nieuwe gebieden in gebruik worden genomen waar water kan worden ingelaten en gezuiverd of kan worden opgeslagen.

Dat heeft implicaties voor het RO-beleid, dat moet voorkomen dat potentiële winlocaties en/of gebieden die geschikt zijn om water in te laten, te zuiveren en op te slaan tegen de tijd dat ze nodig zijn niet meer beschikbaar zijn doordat ze met andere functies zijn ingevuld of doordat zich in de omgeving strijdige functies hebben ontwikkeld. Bestem gebieden waarvan wordt verwacht dat die op termijn nodig zijn voor waterwinning, (riool)waterzuivering en/of wateropslag nu al voor dat toekomstig gebruik.

6. Wees scherp waar water voor wordt ingezet

Door de aanwezigheid van het IJsselmeer en Markermeer als een schijnbaar onuitputtelijk reservoir waar men naar gelooft uit kon putten én door het toeleverend vermogen van de Lek zijn we in Noord-Holland gewend dat zoetwater altijd en overal in de gewenste hoeveelheid en kwaliteit beschikbaar is. Dat heeft ons tot een waterverslaafde samenleving gemaakt.

De stresstest zoetwater (zomer 2021) leert echter dat die beschikbaarheid van zoetwater naar de toekomst – als gevolg van een veranderend rivierregime, toenemende verdamping en vervuiling – geenszins vanzelfsprekend is. Dit terwijl

de watervraag verder toeneemt; landbouw (terugdringen verzilting, irrigatie gewassen), industrie (koel- en proceswater), natuur (tegengaan verdroging kwetsbare natuurgebieden), bodem (tegengaan bodemdaling / CO₂ uitstoot veengebieden), energie (overgang naar waterstof) en waterveiligheid (nathouden dijken) vragen in de toekomst om meer water. Richting 2100 zal er niet altijd genoeg water zijn om aan al die vragen tegemoet te komen.

Dat vraagt om een koersverlegging gericht op een verminderd gebruik en een efficiëntere benutting van het beschikbare water. Maar dat alleen is niet genoeg, we zullen ook moeten kiezen waar we het beschikbare water voor gaan gebruiken.

Het dilemma 'waar gaan we in de toekomst het water voor inzetten' laat zich illustreren aan de hand van het voorbeeld van de veenweiden, een voor Noord-Holland karakteristiek landschapstype. Om de karakteristieke veenweiden – vaak internationaal belangrijke weidevogelgebieden – te behouden moeten deze worden vernat. Idealiter wordt het water opgezet tot ongeveer 20 cm onder maaiveld. Dat vergt echter de inzet van heel veel zoet water. Water dat er niet – of niet altijd – is. Dat betekent dat we als samenleving keuzen moeten maken:

- Kiezen we voor vernatting van alle veenweidegebieden om zo de bodemdaling en uitstoot van CO₂ tegen te gaan, met als gevolg dat elders minder water voor landbouw, industrie, natuur en huishoudens beschikbaar is?
- Of kiezen we voor vernatting van alleen de belangrijkste veenweidegebieden en laten we de rest van het veengebied geleidelijk aan verdrogen, met bodemdaling en uitstoot van CO₂ als gevolg?
- Of kiezen we er voor het gehele veengebied te vernatten door de inlaat van zout water, met een aanzienlijke verschuiving in flora en fauna en een ander ruimtelijk beeld als gevolg?
- Of stoppen we in zijn geheel met de aanvoer van zoetwater naar de veengebieden opdat we dat water elders voor andere doeleinden kunnen inzetten, maar met als onvermijdelijk gevoelig dat grote delen van Noord-Holland nog dieper onder zeeniveau komen te liggen?

In grote delen van Noord-Holland worden watergangen doorgespoeld om zo toch de teelt van gewassen die zoute condities slecht verdragen mogelijk te maken. Het afstemmen van de kwaliteit van het water op de eisen die het gewas stelt is op termijn niet volhoudbaar.

Door het grondgebruik af te stemmen op de watercondities kan fors op het watergebruik worden bespaard. Het is niet logisch bollen te telen op verziltende gronden die zich ook nog eens aan het einde van het watersysteem bevinden. In deze

gebieden is het beter te zoeken naar alternatieven die een hoger zoutgehalte van het water tolereren. Dat kan de teelt van een ander gewas zijn, maar ook het omvormen van bollengronden in de smalle duinzoom tot duingebied – ter versterking van de kustverdediging – kan hierin een optie zijn. Met als mogelijk bij-effect dat zich onder dat verbrede duin weer een zoetwater bel kan ontwikkelen.

7. Communiceer tijdig en transparant

Overheden ontkomen niet aan moeilijke keuzen, zowel ten aanzien van de waterveiligheid als ten aanzien van de aanwending van het beschikbare water. Keuzen die doorwerken naar het grondgebruik, zowel op het schaalniveau van de ruimtelijke ordening als op het niveau van de individuele bedrijfsvoering. Wees daarin transparant en communiceer daar tijdig over, opdat ondernemers daar hun bedrijfsplan op af kunnen stemmen.

Boeren denken in termen van generaties; wat voor een bedrijf wil ik aan mijn opvolger overdragen? Dat vergt inzicht in hoe de condities zich op termijn ontwikkelen. Wanneer de boer(in) weet dat overheid of waterschap op termijn het bedrijf niet meer het water garandeert dat hij/zij voor het huidige teeltprogramma nodig heeft dan kan hij/zij daar het bedrijfsplan op afstemmen. Dan kan deze ervoor kiezen om maatregelen te treffen die het bedrijf in de watervoorziening meer zelfvoorzienend maken of over te schakelen op gewassen die met minder water toe kunnen dan wel een hoger chloridegehalte van het water verdragen, of te stoppen in geval de investeringen te hoog worden.

Dat betreft niet alleen de communicatie ten aanzien van de waterbeschikbaarheid, maar ook de communicatie ten aanzien van de waterveiligheid of de kans op wateroverlast. Alleen wie volledig op de hoogte is van de risico's kan daar zijn ondernemersplan op afstemmen, kan de afweging maken of hij dat risico kan en wil nemen.

8. Zet in op mindering van gebruik

De tijd van 'u vraagt water, wij maken dat u het krijgt' nadert haar einde. We ontkomen er niet aan in te zetten op mindering van het gebruik:

- door functies met een excessief watergebruik te weren;
- door functies daar te situeren dat zij het watersysteem niet onevenredig belasten
- door bij alle gebruikers een efficiënter gebruik van het water te stimuleren.

Zet de technische ontwikkeling in om in de land- en tuinbouw tot een efficiënter gebruik van het water te komen. Neem een voorbeeld aan de ontwikkeling van de glastuinbouw die overwegend gebruik maakt van eigen wateropvang en door onder meer de toepassing van recirculatie uiterst efficiënt met het water omgaat en daarin nagenoeg zelfvoorzienend is. Ook in de akkerbouw en de bollenteelt kan een data-gestuurde bewatering tot een veel efficiënter gebruik leiden. Een overstap van beregening – waarbij 1/3 van het water verwaait, 1/3 verdampt en slechts 1/3 aan het gewas ten goede komt – naar druppelirrigatie leidt tot substantieel minder watergebruik.

Als parallel spoor moet het bevorderen van een zuiniger omgang met leidingwater worden ingezet. Op dit moment gebruiken we gemiddeld 128 liter leidingwater per dag. Dunea heeft samen met VP Delta en Arcadis het '50 liter huis' ontwikkeld, gebaseerd op een combinatie van gedragsverandering, hergebruik en een efficiënter gebruik van water. Dergelijke innovaties hebben echter alleen kans van slagen wanneer zij in bouwbesluiten (Rijk) en verordeningen (provincie en gemeenten) worden vastgelegd.

Water is kostbaar, maar dat vertaalt zich niet naar de prijs van leidingwater. Water is dermate goedkoop dat de gebruiker een kwistige omgang met het water nauwelijks in de portemonnee voelt.

Tegelijkertijd is water een essentiële levensbehoefte die voor iedereen bereikbaar moet zijn.

Door bij leidingwater met een gestaffelde prijs te werken wordt ook op individueel niveau een kritisch watergebruik gestimuleerd. Een gestaffelde prijs kan ertoe leiden dat het noodzakelijk huishoudelijk gebruik goedkoper wordt maar een excessief watergebruik dermate kostbaar wordt dat men zich wel tweemaal bedenkt eer men weer de sproeiinstallatie aanzet of zich een zwembad voor in de tuin aanschaft.

9. Noord-Holland in internationaal perspectief

Sluit een internationaal waterpact

Noord-Holland is voor zijn zoetwater sterk afhankelijk van de Rijn. Doordat deze geleidelijk transformeert naar een regenrivier is de aanvoer van grote hoeveelheden zoetwater in de lente en de vroege zomer, juist wanneer de behoefte aan zoetwater het grootst is, minder gegarandeerd. We zien nu al dat de Rijn in de zomermaanden extreem lage waterstanden kan bereiken, waarbij de kwaliteit van het rivierwater onder de grenswaarden zakt en niet langer geschikt is om in te laten.

Met de klimaatverandering kan de beschikbaarheid van zoetwater een serieus

vraagstuk worden, niet alleen in Nederland, maar ook in Duitsland waar het grootste deel van het stroomgebied ligt, in Zwitserland en Frankrijk.

Eerder zijn internationale afspraken gemaakt over de bevaarbaarheid van de Rijn (1831; Rijnvaartakte die regelt hoe met hoge en lage afvoeren om te gaan), over de chemische samenstelling van het Rijnwater (1966/1976) en over de ecologische toestand van de Rijn (1975). Over de waterverdeling zijn echter nog geen afspraken gemaakt. Om te voorkomen dat de klimaatverandering leidt tot 'ruzie aan de Rijn' is het nu tijd om ook over de waterverdeling afspraken vast te leggen in een internationaal 'Rijnwater-verdrag'.

Wees vroegwijs met de Waddenzee

De Waddenzee is zowel Natura 2000 gebied als UNESCO werelderfgoed.

De wadplaten, die bij laag water droogvallen, zijn ecologisch van mondiale betekenis. Zij vormen belangrijke rust-, kraam- en zooggebieden voor bruinvissen en zeehonden. Daarnaast bieden zij een essentieel rust- en foerageergebied aan tal van vogelsoorten op hun halfjaarlijkse trek van noord naar zuid en omgekeerd. De Waddenzee biedt deze vogels op hun lange reis een onmisbaar tussenstation waar zij bij kunnen tanken en aan kunnen sterken. Zij voeden zich met schelpdieren en wormen die zij op de drooggevallen platen aanboren. Behoud van de wadplaten is van essentieel belang voor behoud van het mondiaal ecosysteem.

Met het stijgen van de zeespiegel dreigen de wadplaten in de Waddenzee te verdrinken.

Wadplaten kunnen in principe meegroeien met een geleidelijke zeespiegelstijging. De vraag is echter of de groei de nu verwachte stijging kan bijhouden. Naarmate deze sneller verloopt neemt het risico toe dat wadplaten permanent onder water komen te staan. Dat heeft desastreuze gevolgen; dan zal alles wat afhankelijk is van die wadplaten verdwijnen.

Het 'verdrinken' van de zandplaten kan tot op zekere hoogte worden tegengegaan door extra zandsuppletie op de platen. Het is de vraag hoe lang we met technische ingrepen het systeem van droogvallende platen in stand kunnen houden of dat we – om het internationaal ecosysteem in stand te houden – moeten besluiten tot de ontwikkeling van een nieuw wadachtige milieu in gebieden die nu nog land zijn. Dat plaatst Noord-Holland voor een vraagstuk dat de schaal van de provincie ver overstijgt. De afweging van de lokale belangen van de individuele grondgebruiker tegen de mondiale belangen van de instandhouding van het ecosysteem dient op een ander podium plaats te vinden. Maar het vraagstuk 'wat is de toekomst van de Waddenzee en hoe gaan we daar mee om?' moet nu wel op de agenda. Het is de provincie die daarin een voortrekkersrol kan nemen.

10. Zie water als kans!

Noord-Holland heeft zich de afgelopen 2000 jaar herhaaldelijk opnieuw uitgevonden waar het de omgang met water betreft. De klimaatverandering noopt wederom tot een fundamenteel andere omgang met water. We moeten onze verhouding tot het water andermaal opnieuw 'uitvinden'.

Dat is naast een maatschappelijke opgave (van een waterverslaafde naar een waterbewuste samenleving) vooral ook een ruimtelijke opgave. Deze opgave biedt de kans om de ruimtelijke, ecologische en economische kwaliteit van onze provincie hernieuwd kracht bij te zetten!

De wateropgave gaat het landschap van Noord-Holland ingrijpend veranderen en biedt daarbij kansen om Noord-Holland sterker te profileren. Iedere wateropgave biedt de gelegenheid oplossingen te ontwikkelen die niet alleen het betreffende probleem weten te tackelen maar tegelijkertijd de situatie oneindig veel interessanter maken om in te wonen, te werken, te vertoeven en de ecologische kwaliteit versterken.

Zeespiegelstijging en opdringende verzilting zijn niet alleen voor Noord-Holland een significant probleem, alle deltagebieden in de wereld kampen hiermee en zijn op zoek naar alternatieve veiligheidsstrategieën en een adaptieve omgang met de verzilting. Noord-Holland kan hierin voorbeelden stellen, kan de wereld laten zien hoe je een waddenmilieu ook bij een stijgende zeespiegel in stand houdt of hoe onder verziltende omstandigheden een productief landschap van ecologische kwaliteit kan worden ontwikkeld.

Zoals Rotterdam zich presenteert als stad die slim omgaat met wateroverlast, zo kan Noord-Holland zich internationaal profileren als showcase voor een adaptieve omgang met zeespiegelstijging en verzilting.

3. Implicaties voor het RO-instrumentarium

Water kan en moet een veel grotere rol spelen in de kwaliteit van de leefomgeving. De wateropgaven moeten worden verankerd in het Nationaal en Provinciaal Programma Landelijk Gebied.

Denken over de omgang met water bestrijkt een veel langere termijn dan waar de ruimtelijke ordening gewoon is mee te werken. Onze ruimtelijke ordening is niet ingericht op het voorsorteren op situaties die zich over 30 of 50 jaar mogelijk aandienen. Die koppeling moet echter wel gelegd worden om te voorkomen dat de keuzen die we nu in de ruimtelijke ontwikkeling maken op termijn worden ingehaald door de nieuwe werkelijkheid en dan een gedegen oplossing in de weg staan. Voorkomen is niet alleen beter, maar zal in de praktijk ook aanzienlijk goedkoper blijken.

Veel planvormen hanteren een tijdvenster waarbij problemen die op de langere termijn spelen buiten het zicht blijven. Regeer- en coalitieakkoorden bestrijken een periode van 4 jaar en focussen op urgente opgaven die binnen die termijn acuut tot een oplossing moeten worden gebracht. Dat betreft zelden de wateropgaven. Dat leidt al snel tot de gedachte dat de aanpak van die opgaven nog wel 4 jaar kan wachten, naar een volgende periode kan worden doorgeschoven. Inmiddels is het moment bereikt waarop doorschuiven geen optie meer is. De wateroverlast tijdens en na de clusterbuien van 2021, de droogte van de zomer 2022, de voortschrijdende verzilting laten zien dat veel van de wateropgaven acuut aanpak behoeven.

De aanpak van bodem en water kan niet zonder stip op de horizon, een handelingsperspectief voor de lange termijn waarop een uitvoeringsprogramma voor de korte termijn is gestoeld. Dat is nodig om te borgen dat de maatregelen die nu worden genomen ook op termijn 'no-regret' zullen blijken.

Zoals het noodzakelijk is om in de tijd door de schalen heen te kijken -om een visie voor de lange termijn te verbinden met een programma voor de korte termijn- is het ook nodig om in geografische zin door de schalen heen te kijken, om een visie op nationaal niveau door te vertalen naar concrete uitwerkingen op gebiedsniveau. Koppeling met het NPLG, het PPLG en de gebiedsuitwerkingen is daarin essentieel.

Het Rijk moet de transitie in de omgang met bodem en water en de ruimtelijke implicaties die daaruit voor de korte en lange termijn volgen messcherp vastleggen in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). De provincie moet op haar beurt die transitie en de ruimtelijke implicaties die daar voor de korte en lange termijn uit volgen gebied specifiek en even zo messcherp uitwerken in haar Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) dat juli 2023 gereed moet zijn.

Koppelen met transities in belendende beleidsvelden

De transitie in de omgang met bodem en water staat niet op zichzelf. In belendende beleidsvelden zijn tal van transities gaande die aansturen op de omzetting van het bestaand systeem naar een systeem dat duurzaam en weerbaar is, denk aan de energietransitie of de transitie van de landbouw. Zoals het nodig is opgaven met elkaar te verbinden, is het ook nodig in de verschillende transitieopgaven samen op te trekken. Met name de koppeling van de wateropgaven met de landbouwtransitie biedt hierin kansen. Niet alleen omdat de landbouw in Noord-Holland 70% van het buitengebied beslaat, maar ook omdat beiden een meer zelfvoorzienend en circulair systeem nastreven. Dat vergt dat de agrarische sector in dit proces wordt meegenomen, dat boeren tijdig op veranderende condities kunnen acteren. Alleen dat kan voorkomen dat boeren zich -zoals in het stikstofdossier- voor het blok gezet voelen.

Samenwerking is essentieel en moet worden bekrachtigd in een waterpact

De wateropgave laat zich in omvang en complexiteit niet overschatten en laat zich niet met lapmiddelen oplossen. We staan voor grote keuzen over hoe we naar de toekomst mét het water gaan leven, over hoe we ons tegen het water beschermen, waar we het water voor gebruiken en hoe we het watersysteem daarop gaan inrichten. We zullen het watersysteem veerkrachtiger moeten maken om Noord-Holland klimaatrobuust te maken. Deels kan dat door het watersysteem weer meer te laten werken volgens natuurlijke processen, deels vergt dit een reconstructie van het

watersysteem. Dat kunnen we als provincie niet alleen, dat kunnen we ze zelfs niet als Nederland alleen. Het watersysteem van Noord-Holland 'hangt' aan de Rijn en vergt daarmee samenwerking met de andere landen die met de Rijn verbonden zijn. Een verstandige omgang met water vereist naast regie vooral samenwerking. Samenwerking tussen alle partijen die binnen Noord-Holland bij het water betrokken zijn, van bestuurder tot beheerder tot producent en consument, samenwerking op nationaal niveau en afstemming op internationaal niveau. Om naar de toekomst optimaal mét het water te kunnen leven moeten die partijen een krachtig waterpact sluiten.

De juiste functie op de juiste plaats

In de ruimtelijke ordening draait het om het 'waar' en het 'hoe'. Dat vraagt om een scherp samenspel van provincie en gemeenten (die vooral over het 'waar' gaan) en de waterschappen, die hun expertise in kunnen zetten om 'het hoe' zo goed mogelijk in te vullen. Functiebestemmingen worden niet altijd bepaald door bodem en water, vaak zijn aspecten als werkgelegenheid, bereikbaarheid, ontwikkelen van kritische massa meer bepalend. Dan is het van belang dat je aangeeft hoe ook op die suboptimale locatie zo goed mogelijk tegenmoet kan worden gekomen aan aspecten als waterveiligheid en het beperken van wateroverlast.

Rijkswaterstaat, Provincie en Waterschappen moeten zich naar de toekomst meer profileren als water- en bodemautoriteit. Hun rol kan verschuiven van toetsend naar partner die meedenkt over het waar en hoe en daarin bijstuurt.

Zet de watertoets eerder en afdwingend in

De watertoets is een bestaand RO-instrument dat te vrijblijvend wordt ingezet en waarvan de mogelijkheden niet ten volle worden benut. Deze wordt -als hij al wordt ingezet- vooral gebruikt ter toetsing achteraf, waarbij vaak onduidelijk is welke consequenties aan de uitkomst van de toets worden verbonden.

Stel de watertoets verplicht, breng deze vroegtijdig in het proces in en verklaar de uitkomsten van de toets bindend. Door de toets integraal onderdeel van het planproces te maken komen initiatiefnemer en waterbeheerder vroegtijdig in gesprek over de waterhuishoudkundige aspecten die aan het initiatief verbonden zijn. Vanuit dat gesprek kunnen zij met elkaar verkennen hoe die aspecten op een evenwichtige wijze in het plan kunnen worden meegenomen.

Adaptieve planvorming vergt ruimte voor reserveringen

Klimaatverandering vraagt om een adaptieve planvorming. Uitgangspunt daarbij is dat niet alles nu hoeft te gebeuren, maar wel dat je er op bent voorbereid dat maatregelen op enig moment in de toekomst getroffen moeten kunnen worden. Dat laatste maakt dat je ruimte voor toekomstige maatregelen moet kunnen reserveren.

In Nederland kunnen we reserveringen voor de ontwikkeling van infrastructuur gedurende decennia op kaart zetten en handhaven. De reservering voor de aanleg van de 'verlengde A4' door Midden-Delfland is begin jaren zestig van de vorige eeuw op kaart gezet en pas na ruim 40 jaar geëffectueerd.

Met ruimtelijke reserveringen voor veiligheid, wateropslag, -winning en -zuivering is veel minder ervaring. We moeten een weg ontwikkelen om dergelijke reserveringen in het RO-instrumentarium, waaronder de provinciale omgevingsverordening, op te nemen.

In een provincie waar de druk op de grond zo groot is, is het schier ondoenlijk ruimte te reserveren voor een *mogelijke* aanwending op de lange termijn (dijkversterking, waterberging of waterwinning).

Voorkomen moet worden dat de reservering voor een ongewis gebruik in de toekomst het af gaat leggen tegen de bestemming ten behoeve van een acute noodzaak.

De introductie van 'klimaatcorridors' kan hierin oplossing bieden. Door in deze gebieden ruimte te bieden aan vormen van tijdelijk grondgebruik -met een concessie voor 25 jaar- wordt 'tijd gekocht'. Na afloop van de concessie kan men, vanuit de kennis van dat moment, opnieuw bepalen waar men de dan vrijkomende gronden het best voor in kan zetten. Koppeling met de energietransitie, waarbij de klimaatcorridor voor een periode van 25 jaar wordt ingezet als energiepark, lijkt hierbij kansrijk.

Besluit en verorden!

Als gezegd, de tovenaar en de profeet moeten samen aan de bak. De technische innovaties van de tovenaar zijn essentieel om de wateropgaven tot een oplossing te brengen.

Implementatie van de innovaties in de dagelijkse praktijk gaat niet vanzelf. Veel innovaties hebben alleen kans van slagen wanneer zij in bouwbesluiten (Rijk) en verordeningen (provincie en gemeenten) worden vastgelegd.

4. Wat betekent dat voor aanstaande bestuursakkoorden?

In maart zijn de verkiezingen voor de Provinciale Staten en de Waterschappen, waarna nieuwe coalitieakkoorden worden gesmeed. Dat is een eerste moment om de wateropgave over de volle breedte hoger op de agenda te zetten en om vanuit een lange termijnperspectief besluiten voor de korte termijn voor te bereiden.

Er kan geen misverstand over de urgentie bestaan; Noord-Holland is meer dan enig andere provincie gevoelig voor de negatieve effecten van de klimaatverandering! Noord-Holland ligt voor 80% op of onder zeeniveau, een percentage dat met het stijgen van de zeespiegel verder toe zal nemen. Daarbij bestaat de bodem voor 50% uit veengronden, die door verdroging steeds lager komen te liggen, en voor 30% uit zeeleiggronden, die eveneens zettingsgevoelig zijn. Met andere woorden, terwijl de zeespiegel stijgt, daalt in grote delen van de provincie de bodem, met alle gevolgen van dien.

Daarbij is Noord-Holland in haar ruimtelijke, natuurlijke en economische ontwikkeling sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van zoetwater. Voor de toekomst van Noord-Holland zijn een goede bescherming tegen het water, het vermijden van wateroverlast én de beschikbaarheid van zoetwater van goede kwaliteit dan ook essentieel.

Een goed bestuur brengt de problemen van vandaag tot een oplossing en is tevens de problemen van morgen voor.

Daartoe moet de wateropgave in de volle breedte hoog op de bestuurlijke agenda. De komende vier jaar moeten belangrijke besluiten worden genomen over hoe we op termijn de waterveiligheid denken te organiseren, over hoe we het beschikbare zoet water zo optimaal mogelijk kunnen aanwenden, over hoe we de drinkwatervoorziening veiligstellen, over hoe we de aan het water verbonden biodiversiteit zo goed mogelijk kunnen veiligstellen etc. Majeure besluiten die we niet langer voor ons uit kunnen schuiven.

Alleen door tijdig voor te sorteren op de veranderende condities kunnen we voorkomen dat water, na stikstof, energie en woningbouw, het volgend hoofdpijndossier wordt.

Het is pijnlijk te moeten constateren dat de meeste van de knelpunten die dit advies -en de met dit advies verschenen publicatie 'Leven met Water NH'- signaleert geenszins nieuw zijn. Veel van deze knelpunten zijn al eerder gesignaleerd, een aantal zelfs al in 1972 bij het verschijnen van 'Grenzen aan de groei', beter bekend als het rapport van de Club van Rome. In die 50 jaar hebben we ons gespecialiseerd in het ontwikkelen van geitenpaadjes, in relativiseren, wegstijgen en doorschuiven. Het is de huidige generatie die daar de tol voor betaalt.

Een verder doorschuiven kunnen we ons niet permitteren. Zo er al ruimte was voor uitstel is die ruimte inmiddels verlopen.

NU moet worden doorgepakt!

